

P r i k a z i i o s v r t i

U POTRAZI ZA POVIJESNIM ISUSOM

E. P. Sanders, *Gesù, la verità storica*, A. Mondadori, Milano 1995 (original: *The Historical Figure of Jesus*, Penguin Books 1993), 334 stranica.

J. Gnllka, *Jesus von Nazaret. Botschaft und Geschichte*, Herder, Freiburg im Breisgau 1993 (drugo, izvanredno i prošireno izdanje; prvo izd. 1990), 336 stranica.

Počevši od doba prosvjetiteljstva pa do početka dvadesetog stoljeća, mnogi su se auktori trudili povijesno rasvijetliti lik i sudbinu Isusa iz Nazareta. Sve je započelo odvajanjem Isusove osobe od evandeoskih izvještaja na temelju nategnute tekstualne kritike Novoga zavjeta, te brisanjem svega nadnaravnog i čudesnog iz predaja o Isusovu životu (H. S. Reimarus). Potom se pristupilo svodenju evandeoskih izvještaja na mitološku razinu, gdje se čini kako je Isus, do kojeg se povijesno ne može doprijeti, ogrnut mitskim ruhom (D. F. Strauss), nakon čega su uslijedila raznovrsna tumačenja "mita o Isusu" (B. Bauer, A. Drews). Ovome valja dodati i procvat popularne literature, takozvanih "Isus-romana", u XIX. stoljeću, od kojih je najpoznatiji "La vie de Jesus" od E. Renana. Uslijedili su potom još raznovrsniji pristupi Isusu, od psiholoških studija do predstavljanja Isusa kao društvenog revolucionara (M. Mahovec) i sretnog (happy) čovjeka.

Početkom dvadesetog stoljeća, nakon krize pokreta nazvanog "Leben-Jesu-Forschung" (istraživanje Isusova života), mnogi su teolozi i istraživači Novoga zavjeta došli do zaključka kako o Isusu s povijesne strane ne znamo gotovo ništa ili pak vrlo malo. Ipak, raznovrsni pokušaji osvjetljenja vremena u kojem je Isus živio, istraživanje jezika (galilejski dijalekt aramejskog) kojim je Isus govorio, komentar Novog

zavjeta kroz Midraš i Talmud (H. L. Strack - P. Billerbeck), kao i arheološka istraživanja u Palestini, pokazali su da se o Isusu može povijesno reći puno više nego što se to na prvi pogled čini. Do tog su mišljenja došli i židovski istraživači i pisci, koji su do danas stvorili bogatu literaturu o Isusu (usp. Shalom Ben-Chorin, *Brat Isus*).

Ipak, valja se zapitati postoji li teološki smisao potrage za povijesnim Isusom. Na ovo je pitanje R. Bultmann u biti negativno odgovorio (*Kerygma und Mythos*), tvrdeći kako poruka (kerigma) ima apsolutnu prednost pred poviješću (rasprava se potom usredotočila na pitanje vjere i uskrснуća). E. Käsemann se energično usprotivio odjeljivanju Krista navještenog od Crkve od povijesnog Isusa iz Nazareta, budući da je "stvarni" (sachlicher) kontinuitet nemoguć i neshvatljiv bez povijesnog kontinuiteta, na čemu inzistira i najveći broj suvremenih teologa.

Pred sobom imamo dva djela koja se trude prikazati nam lik i život Isusov, polazeći ponajprije od onih podataka koji su povijesno zajamčeni ili do kojih se sa stanovitom sigurnošću može doći istražujući povijesne izvore iz razdoblja Isusova života i smrti. Oba su djela naizgled vrlo slična, i valja priznati da se u većini zaključaka podudaraju, ali su u nekim važnim odrednicama i različita. U ovom kratkom prikazu želimo skrenuti pozornost kako na samu temu "povijesnog Isusa" za koju je ponovno probuđeno veliko zanimanje u biblijskoj teologiji i kristologiji, tako i na one povijesne elemente o Isusu na koje nas ova djela upozoravaju.

1. Sanders: Briga za povijesnu istinu

Talijanski izdavač reklamira Sandersovo djelo kao "najmoderniju Isusovu biografiju utemeljenu na povijesnim dokumentima". Sam pak auktor kaže kako se u prvom redu trudio utvrditi politički, socijalni i religiozni kontekst u kojemu se odvijao Isusov život, polazeći od zajamčeno sigurnih spoznaja o Palestini i o osobama iz Isusova vremena (a svojim radovima o judaizmu i ranokršćanskoj povijesti Sanders je stekao ugledno mjesto među povjesničarima).

Auktor svjesno tvrdi: "Želim jednostavno objasniti kako ovo nije teološko djelo, ne govorim o onom što je Bog učinio ili nije učinio po Isusovom životu i smrti, niti da li je Isus Bog. Govorim o Isusu ukoliko je čovjek, koji je živio na posebnom mjestu i u posebnom vremenu; dakle, ispitivat ću svjedočanstva i pružati tumačenja kao i svaki drugi znanstvenik koji piše o nekoj povijesnoj ličnosti" (str. 4). Ipak, Sanders je i sam svjestan kako je nemoguće potpuno zapostaviti teologiju, jer su "i Isusova teologija i teologija njegovih učenika povijesna pitanja", a on im kao takvima i pristupa.

Svrha je Sandersova djela "s najvećim mogućom jasnoćom iznijeti ono što o Isusu znamo, služeći se potvrđenim metodama povijesnog istraživanja" (str. 8). Zaključak do kojega dolazi jest sljedeći: Znamo

ponešto o onome što je Isus učinio, mnogo o onome što je naučavao i mnogo o posljedicama njegova nastupa i nauka. Ali o onome što je doista mislio "u svojoj intimi", možemo samo deduktivno zaključivati. Stoga nije čudno što primjerice u zaključnom "epilogu" o uskrснуću kao povjesničar kaže: "Da su Isusovi učenici imali iskustvo uskrснуća, meni se čini, jest činjenica, ali ne znam što je i odakle je to što je temelj takvom iskustvu" (str. 283).

Iako nam Sandersova knjiga neće baš puno pomoći da doista (u kršćanskom smislu) razumijemo Isusovu poruku (na kraju se ipak ne odgovara na ključno pitanje "Tko je Isus"? na koje bi jedna "biografija" doista morala odgovoriti), dobrodošla je kao pomoć u osvjetljenju njegova vremena. U prva četiri poglavlja auktor postavlja uvodne odrednice te govori o Isusovu vremenu, političkoj situaciji u Palestini u I. stoljeću i religioznom stanju onodobnog židovstva. Peto i šesto poglavlje bave se metodološkim poteškoćama pred koje nas postavljaju povijesni izvori (nekršćanski i kršćanski). Od sedmoga do šesnaestog poglavlja auktor slijedi Isusov život: kontekst i počeci njegova javnog djelovanja; čudesa; navještaj kraljevstva Božjeg; sukobi i otpori u Galileji te posljednji tjedan Isusova života. Na kraj je smješten kratki tekst o auktorovu pogledu (povjesničara) na uskrснуće, i dva dodatka: kronologija i popis Isusovih učenika.

Premda knjiga nosi naslov "The Historical Figure of Jesus" ona zapravo u mnogočemu više govori o židovskom i helenističkom svijetu u kojem je Isus djelovao i umro, i u kojemu se raširila njegova poruka, osobito se trudeći potanje opisati osobe koje se u evanđeljima pojavljuju kao "sporedni likovi", a važni su za razumijevanje Isusove povijesne sudbine. Auktoru također valja priznati kako ozbiljno uzima u obzir rezultate egzegeze novozavjetnih tekstova.

2. Gnilka: poruka i povijest

I J. Gnilka, poznati njemački bibličar, svoje tumačenje okolnosti Isusova života bogato ilustrira i potkrepljuje povijesnim dokumentima, arheološkim nalazima i židovskom tradicijom (na kraju svake točke u svim poglavljima nalazi se navjažnija literatura o dotičnom pitanju), ali se na tome ne zaustavlja. Povijesni pristup Isusovu životu i djelovanju, a posebice smrti, mora biti utemeljen na novozavjetnim izvještajima, koji pak nisu niti mogu biti tretirani kao obični povijesni spisi, nego kao teološko obrazloženje i prenošenje Isusove poruke i poruke o Isusu.

Je li onda realno očekivati kako je moguće rekonstruirati lik povijesnog Isusa? Auktor se želi držati kriterija koji su utvrđeni u biblijskim znanostima posljednjih pola stoljeća. Kriteriji su: "različitost" od onodobne židovske tradicije; "sukladnost" između Isusova navještaja i djelovanja; "višestruka potvrda" nekog događaja ili navještaja; "usmena predaja" koja ponegdje 'korigira' izvorne elemente;

razumijevanje Isusova navještaja u skladu s njegovom smrću na križu i "kriterij najstarijih dijelova sinoptičke tradicije" (usp. str. 28-31).

Poštujući navedene kriterije, auktor tako na temelju evandeoskih izvještaja o Isusovu životu, propovijedanju, djelima, smrću i uskrsnuću u biti ponajprije rekonstruira Isusovu poruku (Botschaft), koja je zatim sama kriterij za ocrtavanje Isusove osobe. Zapravo posve se jasno očituje kako je "Isusov događaj nositelj njegove poruke", a poruka očituje Isusovu osobu.

Djelo je podijeljeno u dvanaest poglavlja od kojih se prva tri mogu smatrati uvodnima. Prvo poglavlje obrađuje samu tematiku traganja za povijesnim Isusom u teologiji te s tim povezane metodičke probleme. Drugo poglavlje daje opširan uvid u političko, a treće u duhovno-religiozno i društveno-socijalno stanje u Izraelu u Isusovo vrijeme. Središnji pak dio knjige obuhvaćaju poglavlja 4-11, a bave se počecima Isusova javnog djelovanja; porukom o kraljevstvu Božjem; učenicima i sljedbenicima Isusovim; odnosu prema Izraelu kao Božjem narodu; Isusovom mudrošću i odnosom prema Zakonu (Thora); Isusovim auktoritetom; sukobom sa Židovima i posljednjim danima u Jeruzalemu, te konačno procesom, osudom i smrću na križu. Dvanaesto poglavlje nije drugo doli kratak pogovor (svega dvije stranice) o temi uskrsnuća.

Kako smo već rekli, Gnilka je u prvom redu zainteresiran za povijesno utvrđenje Isusove poruke, pa stoga i najviše prostora posvećuje poruci o kraljevstvu Božjem (str. 87-165) za koju drži da predstavlja ključ za svaku moguću povijesnu rekonstrukciju Isusove osobe i djela. S druge strane, ta poruka doista poprima svoj cjeloviti lik u događajima povezanim s Isusovom smrću. Stoga, to je također tema koja dobiva posebno mjesto i zavrjeđuje temeljito istraživanje.

Za razliku od Sandersa, Gnilka nikada ne zanemaruje "pretpostavku vjere" u Isusa kao Krista, Mesiju, Sina Božjega, nego joj ostaje otvoren, istodobno nastojeći metodama ponajprije egzegetskog, a onda i povijesnog istraživanja doprijeti do lika Isusa iz Nazareta, kako su ga doživjeli ne samo njegovi suvremenici nego i njegovi učenici i neprijatelji.

Za bolje razumijevanje Gnilkine knjige bilo bi možda potrebno na samom početku, prije nego joj se studiozno pristupi, pročitati dodatak naslovljen "Isus Krist" (Jesus, der Christus, str. 321-330), u kojemu, u obliku razgovora, sam Gnilka na vrlo jednostavan način nastoji objasniti temeljne biblijsko-kristološke probleme.

U svakom slučaju pred nama je iznimno djelo, sredstvo prikladno kako za dublje izučavanje osobe i djela Isusa iz Nazareta (produbljenje teološkog studija), tako i za trajno preispitivanje vlastite osobne vjere i vjernosti tom istom Isusu, Kristu i Spasitelju.

Ante Mateljan